

НАУКОВИЙ ВИСНОВОК

члена Науково-консультативної ради при Верховному Суді,
доцента кафедри адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені Івана Франка,
кандидата юридичних наук, доцента

ІЛЬНИЦЬКОГО ОЛЕГА ВОЛОДИМИРОВИЧА

щодо наслідків встановлення Конституційним Судом України
неконституційності (конституційності) закону, іншого правового акта чи
їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при
вирішенні справи як виняткової обставини для перегляду
(на підставі розгляду звернення Голови Касаційного адміністративного
суду у складі Верховного Суду М.І. Смоковича у справі № 805/1312/16-а
(вих. № 33/0/27-22 від 27.06.2022 р.))

Розглянувши зміст звернення Голови Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду М.І. Смоковича у справі № 805/1312/16-а (вих. № 33/0/27-22 від 27.06.2022 р.), та, проаналізувавши вихідні дані, які стали його підставою, в межах свободи наукової діяльності, гарантованої ст. 54 Конституції України, та правового статусу члена Науково-консультативної ради при Верховному Суді згідно зі ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Положенням про Науково-консультативну раду при Верховному Суді, затвердженим постановою Пленуму Верховного Суду від 02.02.2018 р. № 1 звертаю увагу на наступне:

Наукові позиції та висновки з питань права мають лише суб'єктивне рекомендаційне значення, оскільки їхнє офіційне вирішення у процесі правозастосування віднесено до компетенції відповідних органів, що здійснюється на підставі конституційних принципів регулювання їхньої діяльності.

Водночас, застосування доктринального тлумачення положень чинного законодавства України, з використанням сформованих знань щодо закономірностей та принципів функціонування правової системи України, у сукупності методів наукових досліджень, дало підстави сформулювати наступні висновки.

I. Проблемне питання

1.1. Інституційна та процесуальна схема побудови судової системи та її функціонування покликана забезпечити реалізацію права особи на судовий захист, стандарти якого визначені у ст. 55 Конституції України та ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та розтлумачені у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського Суду з прав людини.

1.2. Одне з важливих місць у концепції правової визначеності як елементу загального принципу верховенства права, посідає дотичний до здійснення судочинства принцип *res judicata* («*res judicata pro veritate habetur*» (з лат. - «судове рішення визнається за істину»)) - принцип остаточності судових рішень та одночасно визнається гарантією права на справедливий судовий розгляд¹.

1.3. Натомість, можливість існування помилок при здійсненні правосуддя, що несумісне з його кінцевою метою та завданнями, визначає існування механізмів допустимого відступу від вказаного принципу, зважаючи на пріоритетність першого та другого.

1.4. В Україні вказаний висновок підтверджений існуванням у всіх видах судочинства інституту перегляду судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами, які допускають перегляд судових рішень, які набрали законної сили у повному обсязі (як з питань оцінки факту, так і права), в умовах наявності визначених процесуальних законом «надзвичайних» обставин.

1.5. До числа виключних обставин п. 1 ч. 5 ст. 361 КАС України, що є підставою для перегляду остаточного судового рішення є встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність)

---

¹ Rule of Law Checklist. Venice Commission of the Council of Europe. Council of Europe. 2016. URL : https://www.venice.coe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule_of_Law_Check_List.pdf; п. 61 рішення ЄСПЛ у справі «Брумареску проти Румунії» (Brumarescu v. Romania) [GC]. № 28342/95

закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи. Аналогічне правило міститься і у інших процесуальних кодексах (крім КпАП України) (п. 1 ч. 3 ст. 423 ЦПК України, п. 1 ч. 3 ст. 320 ГПК України, п. 1 ч. 3 ст. 459 КПК України), що свідчить про однорідність аналізованого інституту та дозволяє застосовувати загально-правовий підхід. При цьому, для усіх видів судочинства, крім КПК України, підставність перегляду рішень закон пов'язує з умовою – «якщо рішення суду ще не виконане».

1.6. Порядок застосування цього припису неодноразово було предметом дослідження Верховного Суду, в тому числі, на сьогодні Касаційний адміністративний суд користується правовою позицією Об'єднаної палати, сформульованої у постанові від 19.02.2021 р. у справі № 808/1628/18, за якою словосполучення «ще не виконане», яке вживається у п. 1 ч. 5 ст. 361 КАС України не передбачає множинного тлумачення або множинного його розуміння, а також «розширеного тлумачення». Вказана процесуальна норма має імперативний характер, є чіткою та не може бути застосована інакше ніж це передбачено процесуальним законодавством. Що, у свою чергу, зумовлює відмову у перегляді в правах, де рішення є виконаним або ж взагалі не підлягало виконанню рішення суду, що набрало законної сили та яким у задоволенні позову відмовлено, оскільки таке рішення не передбачає примусового його виконання (вказана правова позиція була висловлена у постанові Верховного Суду від 17.12.2019 р. у справі № 808/2492/18, у постанові Верховного Суду від 19.11.2018 р. у справі № 755/4893/18 (755/18431/15-а), у постанові Верховного Суду від 12.11.2020 р. у справі № 805/550/16-а та в подальшому була підтверджена, наприклад, у постанові Верховного Суду від 10.06.2021 р. у справі № 813/1208/17 (адміністративне провадження №№ К/9901/27713/20, К/9901/27523/20)).

Тобто, фактично, на сьогодні ця правова позиція є усталеною, від якої відсутній відступ у діяльності Верховного Суду у порядку, встановленому законом.

1.7. Однак її зміст неодноразово ставав об'єктом обґрунтованої критики як з точки зору теорії, так і на практиці, у тому числі, з підстав, наведених у Зверненні, яке стало формальною підставою для надання цього Наукового висновку².

1.8. З огляду на вказане, з метою правильного застосування положень чинного законодавства України, виникла необхідність у формуванні єдиної правозастосовної позиції, для чого, на думку Голови Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду М.І. Смоковича, слід надати висновки щодо наступних запитань:

1.8.1. Чи означає словосполучення «якщо рішення суду ще не виконане» у пункті 1 частини п'ятої статті 361 КАС України те, що у зв'язку з виключними обставинами підлягають перегляду лише рішення, які підлягають виконанню? Чи це словосполучення є застереженням лише щодо тих судових рішень, які не можуть бути переглянуті з підстав визначених у пункті 1 частини п'ятої статті 361 КАС України?

1.8.2. Чи можуть бути переглянуті за виключними обставинами на підставі пункту 1 частини п'ятої статті 361 КАС України судові рішення, якими відмовлено у задоволенні позовних вимог на підставі Закону, неконституційність якого згодом встановлена Конституційним Судом України?

1.9. Водночас, окремо хочу відзначити, що найбільш повно та обґрунтовано підходи щодо можливого вирішення цього питання були сформульовані в Ухвалі про передачу справи на розгляд об'єднаної палати від 14.05.2020 р. у справі № 808/1628/18 (провадження №К/9901/29652/19), постановленій колегією суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду: суддя-доповідач Єзеров А.А., судді Кравчук В.М., Стародуб

---

² Додатково про це: Ільницький О.В. Особливості застосування Конституції України в адміністративному судочинстві (з урахуванням судово-процесуальної реформи 2017 року). *Питання адміністративного права. Кн. 3/* [відп. за вип. Н.Б. Писаренко]. Харків: Право, 2019. С. 137-147; Зятіна Д. Перегляд судового рішення у зв'язку з виключними обставинами на підставі п. 1 ч. 3 ст. 320 ГПК України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 81-85. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.13>

О.П. При формулюванні цього Наукового висновку цілком підтримую наведені у ній міркування, які вважаю за необхідне доповнити наведеними додатковими аргументами.

1.10. Сформульовані у цьому Науковому висновку підходи до вирішення питання застосування судами законодавства, повторюють закріплені міркування у Науковому висновку щодо застосування у судочинстві норм, які були визнані неконституційними та правові наслідки такого визнання (на підставі розгляду звернення судді Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду М.М. Гімона (від 18.12.2018 р. № 240/4937/18/44219/18; Пз/9901/55/18), надісланого Головою Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду М.І. Смоковичем (вих. № 111/0/27-18 від 20.12.2018 р.)), а також апробовані у науковій праці – Ільницький О.В. Особливості застосування Конституції України в адміністративному судочинстві (з урахуванням судово-процесуальної реформи 2017 року). *Питання адміністративного права. Кн. 3/* [відп. за вип. Н.Б. Писаренко]. Харків: Право, 2019. С. 137-147.

II. Обґрунтування наукового висновку

2.1. Чинна редакція Конституції України, а також Кодексу адміністративного судочинства України серед принципів (засад) судочинства визначає забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення (п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України, п. 6 ч. 3 ст. 2 КАС України) та обов'язковість судових рішень (п. 9 ч. 2 ст. 129 Конституції України, п. 5 ч. 3 ст. 2 КАС України). Вказані принципи є ключовими для вирішення питань, які поставлені у надісланому Запиті.

Натомість, інститут перегляду судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами формально Конституцією України не згадується.

2.2. Однак, принцип обов'язковості судових рішень є фактичним закріпленням положення *res judicata*, відповідно до якого остаточне рішення

правомочного суду, яке вступило в силу, є обов'язковим для сторін і не може переглядатися.

«Одним з основних елементів верховенства права є принцип правової визначеності, який серед іншого передбачає, що у будь-якому спорі рішення суду, яке вступило в законну силу, не може бути поставлено під сумнів» (п. 61 рішення ЄСПЛ у справі «Брумареску проти Румунії» (*Brumarescu v. Romania*) [GC], № 28342/95).

2.3. Базове тлумачення принципу *res judicata* вміщено в рішеннях ЄСПЛ у справі «Рябих проти Росії» від 03.12.2003 р., у справі «Науменко проти України» від 09.11.2004 р., у справі «Праведная проти Росії» від 18.11.2004 р., у справі «Христов проти України» від 19.02.2009 р., у справі «Понамарьов проти України» від 03.04.2008 р..

Згідно з цим принципом жодна сторона не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового до виконання рішення суду лише з однією метою – домогтися повторного розгляду та винесення нового рішення у справі. Повноваження судів вищого рівня з перегляду мають здійснюватися для виправлення судових помилок і недоліків, а не задля нового розгляду справи. Таку контрольну функцію не слід розглядати як замасковане оскарження, і сама лише ймовірність існування двох думок стосовно предмета спору не може бути підставою для нового розгляду справи. Відхід від цього принципу можливий лише тоді, коли цього вимагають відповідні вагомі й непереборні обставини (п. 52 рішення ЄСПЛ у справі «Рябих проти Росії» (*Ryabukh v. Russia*), № 52854/39, п. 46 рішення ЄСПЛ у справі «Устименко проти України» № 32053/13).

2.4. Таким чином, перегляд судового рішення, яке набрало законної сили та є чинним, є відступом від принципу правової визначеності як однієї з засад гарантування державою реалізації права людини на справедливий суд, а отже втручанням у його реалізацію і забезпечення.

2.5. Однак реалізація цього права не має абсолютного характеру, а тому жодне обмеження не може автоматично бути розтлумаченим як таке, що

суперечить змісту відповідного права, на чому наголошувалося у вище цитованих рішеннях ЄСПЛ.

2.6. Згідно з п. 2.3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13.06.2019 р. № 4-р/2019 органом конституційної юрисдикції сформульовано наступний актуальний юридичний висновок: «Згідно з Основним Законом України права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина перша статті 55).

Конституційний Суд України зазначає, що утвердження правової держави відповідно до приписів статті 1, другого речення частини третьої статті 8, частини першої статті 55 Основного Закону України полягає, зокрема, у гарантуванні кожному судового захисту прав і свобод, а також у запровадженні ефективного механізму такого захисту. Судовий захист вважається найбільш дієвою гарантією відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина.

Конституційний Суд України у своїх рішеннях, зокрема від 25 листопада 1997 року № 6-зп, від 25 грудня 1997 року № 9-зп, послідовно підкреслював значущість положень статті 55 Конституції України щодо захисту кожним у судовому порядку своїх прав і свобод від будь-яких рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб, а також стосовно неможливості відмови у правосудді.

Конституційний Суд України у Рішенні від 25 листопада 1997 року № 6-зп сформулював юридичну позицію, за якою удосконалення законодавства в контексті статті 55 Конституції України має здійснюватися поступово, а саме спрямовуватися на розширення судового захисту прав і свобод людини, зокрема судового контролю за правомірністю і обґрунтованістю рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень (пункт 2 мотивувальної частини).

Ця юридична позиція узгоджується з положеннями статті 13 Конвенції щодо ефективного засобу юридичного захисту від порушень, вчинених особами, які здійснюють свої офіційні повноваження.

Реалізація права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності вказаних суб'єктів має відповідати також вимозі стосовно доступності правосуддя, про що зазначено в актах міжнародного права – Загальній декларації прав людини 1948 року (стаття 8), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (стаття 14), Конвенції (стаття 6), Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, прийнятій Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 1985 року (пункт 4).

Відповідно до частини першої статті 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. При цьому за своєю суттю правосуддя визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах (абзац десятий пункту 9 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003).

Гарантуючи відповідно до частини першої статті 55 Основного Закону України право особи на судовий захист, Конституція України визначає основні засади судочинства, метою закріплення яких є, зокрема, забезпечення неупередженості здійснення правосуддя судом, відповідність винесеного рішення верховенству права, а також своєчасне, ефективне та справедливе поновлення особи в правах протягом розумних строків.

...

Конституційний Суд України зазначав, що обмеження прав і свобод людини і громадянина є допустимим виключно за умови, що таке обмеження є домірним (пропорційним) та суспільно необхідним (абзац шостий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009).

Згідно з пунктом 1 статті 52 Хартії основоположних прав Європейського Союзу 2000 року будь-яке обмеження прав і свобод, що визначаються цією хартією, повинне здійснюватися на підставі закону з повагою до сутності цих прав і свобод; застосовані за принципом пропорційності обмеження можуть бути встановлені тільки тоді, коли вони потрібні та відповідають цілям і

загальним інтересам, визнаним Європейським Союзом, або потребі захистити права і свободи інших осіб.»

2.7. Підставою для перегляду рішення судового рішення за виключними обставинами є також встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом (п. 3 ч. 5 ст. 361 КАС України).

2.8. Зважаючи на подібність правових наслідків для правової системи перегляду, аналіз підходів до застосування цього інституту є релевантним, незалежно від підстави.

2.9. У рішенні у справі «Ліонс та інші проти Сполученого Королівства» від 08.07.2003 р. (Isidore Jack Lyons and Others against the United Kingdom, заява № 15227/03) ЄСПЛ серед іншого нагадав про обмежену юрисдикцію ЄСПЛ щодо втручання у національну правову систему, в тому числі, зазначив, що не наділений компетенцією вимагати від держави розпочати новий судовий процес або скасувати вирок на виконання власного рішення, в разі встановлення порушення зобов'язань Державою-Високою Договірною Стороною.

2.10. Таким чином, Конвенція не гарантує права на повторне відкриття провадження, а також не містить положень, які вимагають від держав-членів встановити у своїх національних законах механізми такого відновлення.

2.11. Водночас, у рішенні у справі «Мельгарехо Мартінес де Абельяноса проти Іспанії» (Melgarejo Martinez de Abellanos проти Іспанії) від 14.12.2021 р. (заява № 11200/19) ЄСПЛ зазначив, що він постійно постановляв, що якщо особа стала жертвою провадження, яке призвело до порушення статті 6 Конвенції, більш відповідним засобом правового захисту, в принципі, буде повторний розгляд або повторне відкриття справи за клопотанням зацікавленої особи.

З іншого боку, у деяких своїх рішеннях ЄСПЛ прямо виключив повторне відкриття проваджень, завершених остаточними судовими рішеннями, після встановлення порушення вимог статті 6 Конвенції (§ 66 у справі «Генрик

Урбан і Ришард Урбан проти Польщі» (заява № 23614/08) від 30.11.2010 р.; §§ 47-51 у справі «Moreira Ferreira v. Portugal» (№ 2) (заява № 19867/12) від 11.07.2017 р.; §§ 311-314 у справі «Guðmundur Andri Ástráðsson проти Ісландії» [GC] (заява № 26374/18) від 01.12.2020 р..

2.12. Таким чином, ЄСПЛ допускає скасування остаточного рішення, незважаючи на пріоритет стабільності та незмінності остаточного рішення. Однак, відхід від загального правила можливий лише тоді, коли це необхідно через обставини істотного та переконливого характеру. Такий випадок має місце, коли є деякі «фундаментальні дефекти» («істотні помилки»), і немає іншого засобу для їх усунення (рішення у справі «Protsenko v. Russia», № 13151/04, від 31.07.2008 р.; рішення у справі «Dovguchits v. Russia», № 2999/03, від 07.06.2006 р.; рішення у справі «Kot v. Russia», № 20887/03, від 18.01.2007 р., рішення у справі «Zelenkevich and others v. Russia», № 14805/02, від 20.06.2013 р.; рішення у справі «Shchurov v. Russia» № 40713/04, від 29.03.2011 р.)³.

2.13. Відповідно до Рекомендації № R (2000) 2 від 19.01.2000 р., прийнятої Комітетом Міністрів Ради Європи ЄСПЛ може розглядати повторне відкриття як належний засіб правового захисту, з відповідними рекомендаціями державам-учасницям запровадити механізми для повторного розгляду справ, у яких Суд встановив порушення Конвенції, особливо якщо:

«(i) потерпіла сторона продовжує зазнавати дуже серйозних негативних наслідків через результат судового рішення, яке розглядається на національному рівні, які не були належним чином виправлені справедливою сатисфакцією та не можуть бути виправлені інакше, як шляхом повторного розгляду чи повторного розгляду, і

(ii) рішення Суду приводить до висновку, що

(a) оскаржуване національне рішення по суті суперечить Конвенції, або

---

³ Гусаров К., Терехов В. Остаточність судових рішень у цивільних справах та пов'язані з цим міркування: досвід України та Литви. *Доступ до правосуддя у Східній Європі*. 2019. 4(5). 6-29.

(b) встановлене порушення ґрунтується на процедурних помилках або недоліках настільки серйозних, що викликають серйозні сумніви щодо результату оскаржуваного національного провадження».

2.14. Наведені Рекомендації окремо не згадують а ні принципу *res judicata*, а ні законних очікувань третіх осіб, які, на засадах правової визначеності, покладаються на дію остаточного судового рішення.

Однак, очевидно, що при розгляді питання екстраординарних процедур перегляду рішень, які набули законної сили, неминуче виникає питання балансу між двома протилежностями: з одного боку, це ефективний захист порушеного основного права, а з іншого боку, це значення остаточності рішення в національному суді. Вирішення цього питання покладається на національне законодавство з урахуванням необхідності забезпечення справедливого і розумного балансу.

2.15. Слід відзначити, що у законодавстві Держав-членів Ради Європи ці питання вирішуються по-різному не лише залежно від національності правової системи, але й демонструють різноманітність підходів залежно від виду судочинства, що підтверджує попередній висновок про дискретність законодавця у пошуку оптимального рішення.

2.16. В Україні також слід звернути увагу на той факт, що в неделіктних судочинствах встановлення Конституційним Судом України неконституційності (конституційності) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи є підставою перегляду лише якщо рішення суду ще не виконане, в той час, коли для КПК України останнє застереження відсутнє.

У рамках формулювання інших підстав для перегляду судового рішення за виключними обставинами відсутнє застереження щодо стану виконання судового рішення, яке переглядається.

2.17. З цього висновується, що формулювання відповідного припису є елементом прояву допустимої нормотворчої дискреції при прийнятті процесуального законодавства щодо регулювання порядку застосування

виняткових обставин для початку екстраординарної процедури перегляду судового рішення, яке набрало законної сили.

2.18. Місце вищої судової інстанції у апараті держави, порядок формування її складу і гарантії подальшої діяльності при здійсненні правосуддя, згідно із загальновизнаною практикою є такими, що дозволяють вищим судам з високим ступенем авторитетності здійснювати тлумачення і визначення застосування норм законодавства в рамках національної правової системи. ЄСПЛ, оцінюючи звернення осіб з приводу ймовірнісних помилок у правозастосуванні вищими судовими інстанціями України, відмовлявся у предметному дослідженні чи належним чином застосовувались відповідні норми національним судом, оскільки такі, на його думку, є більш компетентними тлумачити норми національного процесуального законодавства (п. 37 Рішення ЄСПЛ у справі «Перетяка та Шереметьєв проти України» від 21.12.2010 р. (заяви №№ 17160/06, 35548/06)), погоджуючись, навіть, у виняткових випадках з обґрунтованим виходом вищими судовими інстанціями за межі повноважень та ухваленням рішення, яке не було чітко визначене законом (п. 27 Рішення ЄСПЛ у справі «Сокурєнко та Стригун проти України» від 20.07.2006 р. (заяви №№ 29458/04, 29465/04, Рішення ЄСПЛ у справі «Хуліо Воу Жибєрт та Ель Хогар і ля Мода проти Іспанії» від 13.05.2003 р. (заява № 14929/02)).

2.19. Однак в цих випадках, обов'язковому дотриманню підлягає застосування процесуальних повноважень вищими судовими інстанціями з позицій передбачуваності (прогнозованості) з точки зору учасників справи (п. 41 Рішення ЄСПЛ у справі «Мушта проти України» від 18.11.2010 р. (заява № 8863/06), п. 26 Рішення ЄСПЛ у справі «Мельник проти України» від 28.03.2006 р. (заява № 23436/03)).

2.20. Такими критеріями передбачуваності (прогнозованості) слід вважати забезпечення особі права на справедливий суд в його еволюційній нормативній інтерпретації щодо забезпечення справедливості розгляду належним судом.

2.21. Підстава перегляду, визначена п. 1 ч. 5 ст. 361 КАС України є елементом цілісного механізму конституційних прав, свобод та інтересів особи від порушень з боку державного апарату.

2.22. Реформована модель здійснення судочинства в Україні істотно підвищила рівень процесуальної самостійності суду при вирішенні питань належного застосування норм права, які, за переконанням суду, суперечать Конституції України, залишаючи повноважним на офіційне вирішення питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, Конституційний Суд України (ч. 1 ст. 147 Конституції України у чинній редакції).

За змістом ч. 4 ст. 7 КАС України якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії. У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України.

2.23. Цей механізм однозначно оперативніший, а тому покликаний стати ефективнішим шляхом захисту прав особи, а ніж очікувати рішень Конституційного Суду України при очевидній неконституційності регулювання відносин.

З ним пов'язана нормативна логіка механізму конституційної скарги, яку подає особа, якщо застосований в остаточному судовому рішенні у справі особи закон України, на її думку, суперечить Конституції України. За ст. 151-1 Конституції України право на конституційну скаргу особа набуває лише в разі вичерпання національних засобів юридичного захисту, а фактично – проходження особою інстанцій національного судочинства, що наділені повноваженнями надати професійну юридичну оцінку конституційності нормативно-правового регулювання спірної ситуації. У протилежному

випадку, передумови звернення до Конституційного Суду України особою не могли б вважатися належними засобами захисту, за аналогією з практикою Європейського Суду з прав людини, що виконує юрисдикційні функції «квазіконституційного» характеру у відношенні до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

2.24. «Рішення Конституційного Суду України незалежно від того, визначено в них порядок і строки їх виконання чи ні, є обов'язковими до виконання на всій території України. Органи державної влади, органи Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, посадові та службові особи, громадяни та їх об'єднання, іноземці, особи без громадянства повинні утримуватись від застосування чи використання правових актів або їх положень, визнаних неконституційними. Рішення Конституційного Суду України мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтверджень з боку будь-яких органів державної влади. Обов'язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою Конституції України (ч. 2 ст. 150), яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів (ч. 2 ст. 8)... Проте додаткове визначення у рішеннях, висновках Конституційного Суду України порядку їх виконання не скасовує і не підміняє загальної обов'язковості їх виконання» (абзаци 2, 3, 6 п. 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14.12.2000 р. № 15-рп/2000).

2.25. Таким чином, прийняття рішення про неконституційність (конституційність) правового акта, який застосований (не застосований) судом при вирішенні справи є офіційним визнанням фундаментальної помилки діяльності держави щодо особи при забезпеченні її права на справедливий судовий розгляд, що, очевидно, має значення і для реалізації прав, свобод та інтересів, з приводу захисту яких особа зверталася.

Водночас, особа має таке ж законне очікування на виконання щодо неї рішення Конституційного Суду України шляхом відновлення становище в доделіктному стані (*restitutio in integrum*).

2.26. Очевидною причиною появи у 2004 році у змісті аналізованого припису формулювання підстави перегляду за виключними обставинами залежності від стадії виконання судового рішення у цивільному та господарському судочинстві, був захист прав, свобод та інтересів третіх осіб, які складали їхні законні очікування у зв'язку з дією принципу *res judicata*.

Водночас, переважаючий майновий характер предмету позову цих форм судочинства допускав використання механізму відшкодування матеріальної шкоди (ст.ст. 1170, 1173-1176 ЦК України) як ефективного способу відновлення порушених у такий спосіб прав, свобод чи інтересів сторони справи.

Однак, у контексті адміністративного судочинства такий спосіб не завжди дозволяє поновити порушені права, свободи та інтереси без повторного перегляду судового рішення.

2.27. Таким чином, допущена з боку державного апарату помилка може бути компенсованою через повторний перегляд як засобу забезпечення *restitutio in integrum*, тобто відновлення *status quo ante* для жертви порушення або ж шляхом присудження компенсації, яка була б достатньою для повернення жертви порушення у положення, наче порушення не було вчинене.

2.28. Застосовуючи як релевантний висновок щодо загальної відповідальності держави перед особою (що відповідає ст. 3 Конституції України), рішенням у справі «Рисовський проти України» (*Rysovskyy v. Ukraine*) від 20.10.2011 року (заява № 29979/04) ЄСПЛ у п.п. 70-71 підкреслив особливу важливість принципу «належного урядування». Він передбачає, що у разі, коли йдеться про питання загального інтересу, зокрема, якщо справа впливає на такі основоположні права людини, як майнові права, державні органи повинні діяти вчасно та в належний і якнайбільш послідовний спосіб. На державні органи покладено обов'язок запровадити внутрішні процедури, які посилять прозорість і ясність їхніх дій, мінімізують ризик помилок і сприятимуть юридичній визначеності у цивільних правовідносинах, які

зачіпають майнові інтереси Принцип «належного урядування», як правило, не повинен перешкоджати державним органам виправляти випадкові помилки, навіть ті, причиною яких є їхня власна недбалість Іншими словами, державні органи, які не впроваджують або не дотримуються своїх власних процедур, не повинні мати можливість отримувати вигоду від своїх протиправних дій або уникати виконання своїх обов'язків. Ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються.

2.29. Однак, керуючись нормотворчою дискрецією, законодавець надав перевагу *res judicata* у відносинах, де рішення суду вже було виконане, тобто, виникли нові правовідносини, в тому числі, можливо за участі третіх осіб, з метою захисту їх законних очікувань визначеності та передбачуваності правопорядку, який виник на підставі чинного на момент розгляду справи стану нормативно-правового регулювання.

2.30. Практикою Європейського Суду з прав людини встановлено, що дискримінація означає поводження з особами у різний спосіб, без об'єктивного та розумного обґрунтування, у відносно схожих ситуаціях (див. рішення у справі «Вілліс проти Сполученого Королівства», заява № 36042/97). Відмінність у ставленні є дискримінаційною, якщо вона не має об'єктивного та розумного обґрунтування, іншими словами, якщо вона не переслідує легітимну ціль або якщо немає розумного співвідношення між застосованими засобами та переслідуваною ціллю (див. рішення у справі «Ван Раалте проти Нідерландів» від 21.02.1997 р.) (п.п. 48-49 рішення ЄСПЛ у справі «Пічкур проти України» від 07.11.2013 р., заява № 10441/06).

2.31. Аналогічний підхід у своїх рішеннях використовує і Конституційний Суд України вказуючи на те, що мета встановлення певних відмінностей (вимог) у правовому статусі повинна бути істотною, а самі відмінності (вимоги), що переслідують таку мету, мають відповідати конституційним положенням, бути об'єктивно виправданими, обґрунтованими та справедливими. У противному разі встановлення

обмежень означало б дискримінацію (абз. 7 п. 4.1. мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 07.07.2004 р. № 14-рп/2004).

2.32. В досліджуваній ситуації демонструється відмінний підхід щодо решти осіб, перегляд рішень у справах яких здійснюється з інших підстав – встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, внаслідок якого було ухвалено судові рішення, чи встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом (п.п. 2, 3 ч. 5 ст. 361 КАС України) або ж з кримінальним судочинством – які не залежать від стадії виконання судового рішення, яке переглядається. Однак, вважаємо, що наявні об'єктивно зумовлені відмінності, що зумовлюють запровадження таких позитивних дій як підвищення стандартів захисту права на справедливий судовий захист.

2.33. Однак у випадку, якщо за своїм змістом рішення суду не передбачає його примусового виконання або ж ним відмовлено у задоволенні позову особи, обмеження на цій підставі у праві на перегляд за винятковими обставинами є необґрунтованим та об'єктивно невиправданим. Відсутність виконання рішення свідчить про те, що його потенційний вплив на сферу прав, свобод та інтересів третіх осіб є обмеженим і перегляд не становитиме загрози додаткового втручання в юридичну визначеність, крім сторін спору.

2.34. Більше того, зважаючи на особливості статусу сторін в адміністративному судочинстві (пред'явлення позову до суб'єкта владних повноважень), рішення про відмову у позові на користь відповідача без можливості перегляду ставить позивача - особу приватного права у менш вигідне процесуальне становище щодо обсягу її права на судовий захист, звужуючи зміст її права у порівнянні з суб'єктом владних повноважень за відсутності фактичних підстав для правомірного обмеження.

2.35. Таке тлумачення відповідає позиції Конституційного Суду України та є ефективним засобом дотримання судами принципу справедливості, оскільки в іншому випадку ставить сторони процесу у нерівні умови щодо

можливості оскарження процесуальних рішень, порушує, поруч із наведеним, засади рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом (рішення Конституційного Суду України від 25.04.2012 р. № 11-рп/2012, від 02.11.2011 р. № 13-рп/2011).

III. Узагальнений висновок

щодо питання, сформульовано у п. 1.8.1 Наукового висновку:

3.1. Словосполучення «якщо рішення суду ще не виконане» у пункті 1 частини п'ятої статті 361 КАС України стосується визначення умов застосування відповідної підстави (стадії, за якої рішення ще не виконане), а не характеристики виду рішення відповідно до застосованого способу захисту (такого, що передбачає чи не передбачає виконання).

3.2. Відповідно, зміст рішення у цій частині не впливає на можливість його перегляду на підставі пункту 1 частини п'ятої статті 361 КАС України.

щодо питання, сформульовано у п. 1.8.2 Наукового висновку:

3.3. Судові рішення, якими відмовлено у задоволенні позовних вимог на підставі закону, неконституційність якого згодом встановлена Конституційним Судом України, можуть бути переглянуті за виключними обставинами на підставі пункту 1 частини п'ятої статті 361 КАС України.